rijksuniversiteit groningen

Docentenhandleiding

Zin en onzin van spreekwoorden

rug.nl/lespakketten

Colofon

Dit lespakket is ontwikkeld door de Scholierenacademie van de Rijksuniversiteit Groningen in samenwerking met de redactie van 'Achterhaalde waarheid? Zin en onzin van spreekwoorden', Jan Willem Bolderdijk, Saskia Peels-Matthey en Anne Tjerk Popkema. De illustraties en poster zijn gemaakt door ©Peter Boersma - grafisch ontwerper & beeldend kunstenaar.
Het lespakket bestaat uit een docentenhandleiding, werkbladen voor leerlingen en het boek Achterhaalde waarheid? Zin en onzin van spreekwoorden'.

Redactie: Joanne Schuitemaker
Illustraties: ©Peter Boersma - grafisch ontwerper & beeldend kunstenaar
Vormgeving: Anna van der Meulen

Bij de samenstelling van dit lespakket is getracht alle rechthebbenden te achterhalen en te contacteren. Indien u meent dat dit niet het geval is, dan kunt u contact opnemen met scholierenacademie@rug.nl.

Deze lessenserie samengevat

Onderwerpen	Taal, spreekwoorden, onderzoeksvaardigheden
Niveau	Middenbouw havo/vwo
Aantal lessen	3
Doelen	(Spreek)woordenschat uitbreiden Onderzoeksvaardigheden oefenen
Beschikbaar materiaal	Docentenhandleiding + werkbladen + boek: 'Achterhaalde waarheid, zin en onzin van spreekwoorden'

Opbouw lessen

Les 1	Verkennen onderwerp: welke spreekwoorden ken je zelf en welke spreekwoorden kennen anderen?
Les 2	Onderzoeken: kloppen spreekwoorden eigenlijk wel?
Les 3	Presenteren: presenteer je bevindingen aan anderen!

Inleiding

In deze lessenserie ga je met je leerlingen verkennen welke spreekwoorden ze zelf kennen, onderzoeken welke spreekwoorden anderen kennen én experimenten uitvoeren om te achterhalen of spreekwoorden eigenlijk wel kloppen.

Je begint de lessenserie met de opdracht 'De kennis waait je niet vanzelf aan'. Hierin activeer je de voorkennis over spreekwoorden van leerlingen. Vervolgens zorg je er met de opdracht 'Een duidelijke taal spreken' voor dat iedereen in de klas dezelfde definitie heeft van een spreekwoord. De eerste les eindigt met de opdracht 'Door vragen wordt men wijs'. In deze opdracht stellen leerlingen een vragenlijst samen om te onderzoeken hoe het met de kennis van spreekwoorden gesteld is bij andere mensen. Let op: hier kan het handig zijn om een deel als huiswerk mee te geven.

Tijdens de tweede les begin je met de opdracht 'Haastige spoed is zelden goed'. Leerlingen gaan hier proberen conclusies te trekken uit de resultaten van de vragenlijsten. Een conclusie trekken lijkt misschien gemakkelijk, maar pas op voor overhaaste conclusies! Na deze kennismaking met onderzoek gaan leerlingen bij de opdracht 'De proef op de som' proberen vast te stellen of een spreekwoord achterhaald is of niet.

In de derde les staat het presenteren centraal in de opdracht 'Als een boek spreken'.
Als docent kies je zelf een presentatievorm die goed past bij de klas. Tot slot kun je de leerlingen die misschien wel een profielwerkstuk willen schrijven over dit onderwerp blij maken met de opdracht 'Een zaak uitpluizen'.

Bij dit lespakket hoort het boek 'Achterhaalde waarheid? Zin en onzin van spreekwoorden', geschreven door wetenschappers uit verschillende vakgebieden en geredigeerd door Jan-Willem Bolderdijk, Saskia Peels-Matthey en Anne Tjerk Popkema.

Hopelijk ervaren je leerlingen veel plezier tijdens het uitvoeren van deze onderzoeksopdrachten, het is immers zo: jong geleerd is oud gedaan! Of zou dat ook achterhaald zijn?

Les 1

Opdracht 1: De kennis waait je niet vanzelf aan

Moeilijkheid

●●○○○

Doelen

- Voorkennis over spreekwoorden ophalen.
- Reflecteren op eigen gebruik en kennis van spreekwoorden.

Wat?

Leerlingen krijgen afbeeldingen te zien waarop spreekwoorden zijn uitgebeeld en noteren het spreekwoord en de betekenis.

Hoe?

Op de werkbladen staan de volgende spreekwoorden uitgebeeld:

- Meten is weten.
- Wat de boer niet kent dat vreet hij niet.
- De soep wordt niet zo heet gegeten als ze wordt opgediend.
- Een rotte appel in de mand maakt het gave fruit ten schand.
- Jong geleerd is oud gedaan.

Laat leerlingen de spreekwoorden en betekenissen noteren of benoemen. Reflecteer met leerlingen op hun gebruik en kennis van spreekwoorden. Welke spreekwoorden kennen zij nog meer?

Tip/extra lesideeën

- Maak (samen met de leerlingen) een spreekwoordenquiz! Welke betekenis hoort bij welk spreekwoord? Met bijvoorbeeld contaminaties van spreekwoorden (en vraag wat er niet klopt). Of laat ze spreekwoorden afmaken.
- Laat leerlingen contaminaties met spreekwoorden op een blaadje schrijven, neem de blaadjes in en deel ze in willekeurige volgorde weer uit, zodat andere leerlingen er weer goede spreekwoorden van kunnen maken.

Opdracht 2: Een duidelijke taal spreken

Moeilijkheid

●○○○○

Doelen

- Verschil tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik begrijpen.
- Duidelijke definitie maken van het begrip ‘spreekwoorden’.

Wat?

Je bekijkt met leerlingen hoe spreekwoorden worden gebruikt en hoe spreekwoorden verschillen van ‘normale’ taal.

Hoe?

Lees met de leerlingen de volgende stukjes uit de inleiding en het voorwoord van ‘Achterhaalde waarheid’ en ga in op de betekenissen van de spreekwoorden.

Alweer zes jaar geleden raakten twee buurmannen in gesprek, over de schutting:

“Vergeleken met mijn kinderen zijn die van jou net engeltjes, ik hoor ze nooit zeuren om snoep!”
“Echt? Dat denk ik juist bij die van jou! Hoe gaat dat spreekwoord ook alweer? ***Het gras bij de buren is altijd groener...***

Kent u dat? U zit in een kringetje op de verjaardag van ta nte Jans. U hebt trek in een nootje. U staat op om het bakje te pakken en biedt tante Pietje ook wat aan.

"Dank je jongen. ***Wie goed doet, goed ontmoet"****, krast het naast u.*

Bekijk vervolgens de onderstaande spreekwoorden en laat leerlingen uittekenen wat ze voor zich zien als ze de spreekwoorden letterlijk zouden nemen. Laat ze daarna de figuurlijke betekenis opschrijven en vervolgens in een context plaatsen.

Als de kat van huis is, dansen de muizen op tafel.

Laat de leerlingen tot slot kenmerken van spreekwoorden (figuurlijk taalgebruik, vaste vorm, wijsheid) noteren en maak samen een definitie van spreekwoorden.

De Dikke Van Dale omschrijft een spreekwoord als volgt: “Een uitspraak met een algemene levenswijsheid of morele implicatie, waarvan de vorm vrijwel onveranderlijk is.”

Tip/extra lesideeën

- Het verschil tussen spreekwoorden en gezegdes is dat spreekwoorden altijd een hele zin vormen, terwijl gezegdes vaste verbindingen met woorden zijn. Daag leerlingen meer uit door ook gezegdes te geven en het verschil tussen gezegdes en spreekwoorden te laten benoemen.
- Bijvoorbeeld: op de valreep (maar net binnen de tijd), een vrolijke frans (een vrolijk persoon), voor elk wat wils (er is voor iedereen wel iets bij wat hij leuk/ lekker vindt).
- Veel spreekwoorden zijn al heel erg oud, maar er komen soms ook nieuwe spreekwoorden bij. Kijk met je leerlingen of je ook oudere en nieuwe spreekwoorden kent. Denk aan Carpe diem; oog om oog, tand om tand; elk nadeel heb se voordeel. Leerlingen kunnen zelf ook een nieuw spreekwoord bedenken.

Opdracht 3: Door vragen wordt men wijs

Moeilijkheid

●●●○○

Doelen

- Kennismaken met onderzoek doen.
- Analyseren hoe anderen spreekwoorden gebruiken.

Wat?

Leerlingen zetten in groepjes van circa 4 leerlingen zelf een onderzoekje op waarin ze de kennis over spreekwoorden van verschillende leeftijdsgroepen gaan onderzoeken.

Hoe?

Leerlingen gaan onderzoek doen naar de vraag: welke leeftijdsgroep heeft de meeste kennis van spreekwoorden? Binnen de viertallen kiest elk tweetal een leeftijdsgroep. Vervolgens gaan ze in viertallen de enquête in elkaar zetten en hun verwachtingen op papier zetten. Tot slot zetten ze de enquête uit, zodat ze tijdens de volgende les hun resultaten kunnen analyseren. Bij het maken van de enquête kunnen ze gebruik maken van de hulpkaart 'Enquête'. De hulpkaart is als bijlage toegevoegd bij de werkbladen.

Tip/extra lesideeën

- In de werkbladen staat dat ze zo veel mogelijk mensen de enquête moeten laten invullen. Geef als docent een minimum aantal, bijvoorbeeld 15 personen. Vertel eventueel alvast over representativiteit.
- Maak de enquête online.

Les 2

Opdracht 4: Haastige spoed is zelden goed

Moeilijkheid

●●●◐○

Doelen

- Analyseren en evalueren enquêtes.
- Kennismaken met onderzoekscyclus.

Wat?

Leerlingen bekijken de resultaten van hun enquêtes en proberen uit de verzamelde gegevens een conclusie te trekken. Gebruik eventueel de hulpkaart ‘Conclusies trekken’, deze kaart is toegevoegd als bijlage bij de werkbladen. Daarnaast maken ze kennis met de onderzoekscyclus als voorbereiding op de volgende opdracht.

Hoe?

Leerlingen trekken hun conclusies door de vragen op het werkblad te beantwoorden. Ook Daarna evalueren ze hun onderzoek door te kijken wat wel of niet goed ging tijdens het onderzoek. Aan het eind van de opdracht legt de docent de onderzoekscyclus uit.

Uitleg onderzoekscyclus

Fase 1: verwondering

Je leest of ziet iets wat je verbaast, wat je beter wilt begrijpen, of waar je misschien wel boos van wordt. Je besluit om hierover onderzoek te doen.

Fase 2: verkenning

Je gaat je verdiepen in je onderzoeksonderwerp, want je moet eerst weten wat hierover al bekend is. Hiervoor ga je informatie zoeken en lezen. Let bij de selectie van de informatie wel op de kwaliteit en de betrouwbaarheid.

Fase 3: onderzoeksvraag & verantwoording

Nadat je je hebt ingelezen over een onderwerp stel je een onderzoeksvraag op. Deze vraag moet relevant, urgent, duidelijk, afgebakend en uitvoerbaar zijn.

Fase 4: onderzoeksplan

Op basis van je onderzoeksvraag stel je een onderzoeksplan op. Daarin staat welke methode je gaat gebruiken, waar, wanneer en hoe je die methode gaat uitvoeren, en waarom je dat op deze manier gaat doen.

Fase 5: uitvoering

Je voert het onderzoeksplan uit om antwoord te krijgen op je onderzoeksvraag. Dit doe je zorgvuldig en precies. Vervolgens ga je de gegevens die je hebt verzameld analyseren.

Fase 6: conclusies & discussies

Op basis van de resultaten van je onderzoek trek je conclusies. Hiermee beantwoord je de onderzoeksvraag. In de discussie evalueer je het onderzoek: Heb je fouten gemaakt? Welke beperkingen waren er in je onderzoek? Hoe verhouden je resultaten zich tot de theorie die je hebt gelezen? Op welke manieren kan dit onderzoek worden voortgezet?

Fase 7: presentatie

Als je onderzoek is uitgevoerd, moet je je bevindingen delen. Dit kan op allerlei manieren, bijvoorbeeld met een mondelinge presentatie, een verslag of een poster. De presentatie van het onderzoek kan voor jezelf of voor anderen weer nieuwe vragen oproepen, waarmee je een nieuwe cyclus kunt starten.

Opdracht 5: De proef op de som

Moeilijkheid

●●●●○

Doelen

- Leerlingen leren de onderzoekscyclus toe te passen.
- Leerlingen leren over spreekwoorden en onderzoeksmethodes.

Wat?

Leerlingen gaan in kleine groepjes onderzoeken of een spreekwoord klopt of niet.

Hoe?

Elk groepje leerlingen krijgt een hoofdstuk uit het boek 'Achterhaalde waarheid?'. Samen lezen ze het hoofdstuk en ze voeren het onderdeel 'De proef op de som' uit. Soms zullen ze het onderzoekje iets moeten aanpassen om het gemakkelijk uitvoerbaar te maken. Laat ze hier ook over nadenken. Dit doen ze door op het werkblad de stappen uit de onderzoekscyclus in te vullen. Volgende les gaan leerlingen hun onderzoek aan elkaar presenteren.

Tip

- Gebruik de hulpkaartenset voor onderzoeksvaardigheden om leerlingen verder op weg te helpen met hun onderzoek.

Les 3

Opdracht 6: Als een boek spreken

Moeilijkheid

●●●○○

Doelen

- De leerling kan zijn onderzoek op een duidelijke manier presenteren aan de rest van de klas.

Wat?

Leerlingen bereiden een presentatie voor waarin ze vertellen over hun onderzoek.

Hoe?

Leerlingen presenteren hun onderzoek aan de hand van de onderzoekscyclus. Als docent kun je zelf bepalen in welke vorm de presentatie gegeven moet worden. Bijvoorbeeld met een posterpresentatie, powerpoint of als een pitch.

Tip

- Gebruik de hulpkaart ‘Presenteren’

Opdracht 7: Een zaak uitpluizen

Moeilijkheid

●●●●●

Wil je nu verder met je profielwerkstuk? Kies zelf een spreekwoord uit en bedenk zelf hoe je de proef op de som kunt nemen!

Bijvoorbeeld

Vind je het spreekwoord ‘Als er één schaap over de dam is volgen er meer’ interessant? En is er binnenkort een schoolfeest? Ga onderzoeken hoeveel procent er op de dansvloer moet staan om de rest te laten volgen.

Of bedenk een ander experiment dat wellicht net zo goed of beter werkt!

rijksuniversiteit
groningen

rug.nl/lespakketten